

Europe [Electronic resource]. – Available at: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 07.04.2026).

6. Barnard C. *The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms*. – 6th ed. – Oxford : Oxford University Press, 2019. – 744 с.

7. Craig P., de Búrca G. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. – 7th ed. – Oxford : Oxford University Press, 2020. – 1344 с.

8. European Parliament. *The Internal Market* [Electronic resource]. – Available at: <https://www.europarl.europa.eu> (дата звернення: 07.04.2026).

ВАГАНОВА Ірина ,

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківський національний економічний університет
імені С. Кузнеця

ПРОЦЕДУРИ У ДОГОВІРНМУ ПРАВІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Договір як універсальна юридична конструкція бере свій початок у глибокій давнині, зберігаючи статус ключового правореалізаційного інструменту, що деталізує права та обов'язки сторін у межах конкретних правовідносин. У сучасній юридичній науці виокремлюють різноманітні галузеві типи угод: від цивільних, трудових та шлюбних контрактів до специфічних «горизонтальних» і «діагональних» актів. Останні регулюють міжнародну та зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів, причому «діагональний» тип взаємодії, на відміну від «горизонтального», передбачає обов'язкове погодження з центральними органами виконавчої влади.

Законодавство передбачає можливість врегулювання досить значної групи суспільних відносин за допомогою різноманітних видів договорів, що виступають одним із засобів індивідуального піднормативного правового регулювання. Задля досягнення поставленої мети суб'єкти права докладають усіх зусиль для закріплення власних інтересів, здійснюють пошук їх балансу та відображення в договорі. Важливу роль в усуненні дисбалансу у структурному змісті правового акта відіграють його правильно побудовані юридичні конструкції. Це пояснюється їх значущістю в механізмі правового регулювання, зокрема у процесах правотворчості та реалізації права.

Особливе місце посідають стадії укладення, зміни та розірвання договору, а також процедури погодження та виконання окремих його видів. Процедура укладення договору передбачає порядок вчинення дій фізичними та юридичними особами, які є вільними в укладенні договору, за винятком випадків, коли закон передбачає обов'язковість її укладення або сам суб'єкт добровільно бере на себе такі зобов'язання.

У Цивільному кодексі України імперативно закріплено процедуру (порядок) укладення договору (глава 52)[1]. Від неї залежить момент укладення договору та момент виникнення прав і обов'язків за ним. Договір вважається укладеним з моменту, коли сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору (ст. 638 ЦКУ).

Процедура укладення договору полягає у взаємодії сторін, коли одна з них надсилає пропозицію укласти договір (оферту), а інша приймає цю пропозицію (акцепт). У пропозиції укласти договір виражається воля оферента, що полягає у намірі укласти договір з адресатом, яким буде прийнята пропозиція. На відміну від інших пропозицій, оферта має бути визначеною. Отримання адресатом оферти пов'язує оферента зобов'язанням. Акцепт виступає відповіддю оференту на отриману пропозицію

укласти договір, що полягає у її прийнятті. У змісті акцепту має простежуватися явна згода сторони з усіма положеннями пропозиції. До акцепту висуваються певні вимоги: повнота і безумовність (відсутність застережень). Договір вважається погодженим з того моменту, коли оферент отримує акцепт, а укладеним — негайно за умови дотримання вимог законодавства щодо форми договору.

Необхідно розрізняти попередній і основний договори, а також процедури їх укладення. Відповідно до ч. 1 ст. 635 ЦКУ, попередній договір має містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору. Як приклад, проаналізуємо зміст типового попереднього договору купівлі-продажу квартири в Україні. У ньому зазвичай зазначаються:

а) Об'єкт нерухомості: детальні характеристики квартири (повна адреса; реквізити правовстановлюючого документа, наприклад: договір купівлі-продажу, свідоцтво про право на спадщину або рішення суду; дані про реєстрацію права власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно; загальна та житлова площа; поверх та номер квартири), яку продавець зобов'язується відчужити, а покупець — прийняти у майбутньому;

б) Строк укладення основного договору: обов'язок сторін підписати основний договір у термін до конкретної дати (згідно з ч. 1 ст. 635 ЦКУ, якщо строк не встановлений, він становить один рік з моменту укладення попереднього договору). Також сторони можуть передбачити можливість пролонгації цього строку за взаємною згодою.

в) Порядок передання об'єкта: умова, що визначає процедуру (порядок) передання квартири на момент настання строку виконання зобов'язання, а також перелік обладнання житлового приміщення (сантехніка, газова плита, вхідні

металеві двері тощо), що передається покупцеві протягом десяти днів з дня підписання та нотаріального посвідчення основного договору;

г) Ціна та аванс: умова про досягнуту згоду сторін щодо ціни відчужуваного приміщення та отримання від покупця авансу (або завдатку) у вигляді конкретної грошової суми;

д) Гарантії та обтяження: умова про гарантування продавцем того, що на момент укладення цього договору квартира нікому іншому не відчужена (не продана, не подарована), не заставлена (зокрема в іпотечі), під заборороною відчуження або арештом не перебуває, а також стосовно неї відсутні судові спори та претензії третіх осіб.

На основі аналізу цього попереднього договору можна дійти висновку, що сторони, орієнтуючись на загальні процедури, передбачені законодавством, мають право самостійно встановлювати приватні (договірні) процедури, яких їм надалі необхідно дотримуватися. Відхилення від загальних та приватних процедур тягне за собою негативні наслідки та відповідальність сторін. Життєздатність конструкції будь-якого договору, зокрема й попереднього, полягає у її відповідності встановленим вимогам — закріпленні трьох частин (уповноважувальної, зобов'язальної та охоронної). Ці частини можна представити за допомогою схеми: права — обов'язки — гарантії — відповідальність.

Зокрема, за попереднім договором сторони зобов'язуються укласти в майбутньому основний договір у вказаний у ньому строк. Якщо строк не визначений, то згідно з ч. 1 ст. 635 ЦКУ, основний договір має бути укладений протягом одного року з моменту укладення попереднього договору.

Якщо одна зі сторін ухиляється від укладення основного договору, застосовуються положення ст. 635 та ст. 648 ЦКУ.

Протягом встановленого законом або договором строку може бути заявлена вимога про примусове укладення договору або відшкодування збитків. Відсутність бодай одного елемента в структурі договірної конструкції негативно впливає на її функціонування та виконання встановлених завдань.

Слід звернути увагу на особливість процедури погодження істотних умов будь-якого договору, у межах якої сторони на власний розсуд можуть визначити як істотні всі умови договору або їх частину, навіть якщо вони не визначені такими безпосередньо у законодавстві (ч. 1 ст. 638 ЦКУ). Для цього сторони використовують у тексті договору такі формулювання, як: «усі перелічені умови договору є істотними» або «конкретні пункти договору, у яких закріплені відповідні умови, визнаються істотними». Якщо хоча б одна з істотних умов погоджена в договорі неоднозначно або некоректно, такий договір може бути визнаний неукладеним.

Не завжди сторони визначають вид договору. У разі виникнення спору щодо виконання однією зі сторін взятих на себе зобов'язань, суд першочергово здійснює аналіз положень договору та визначає його правову природу. Це необхідно для розуміння того, які саме норми ЦКУ регламентують взаємовідносини сторін, та їх застосування з метою правильного розгляду (вирішення) справи.

Так, важливою умовою договору поставки є ціна товару. Проте в пункті договору сторони погодили та закріпили, що «ціна товару визначається після укладення договору, зазначається в рахунках на оплату товару, специфікаціях, видаткових накладних, товарно-транспортної накладної». Відсутність у договорі істотних умов, передбачених главою 54 ЦКУ, вказує на його рамковий характер та визначає намір сторін укласти договір поставки в майбутньому.

Відсутність специфікації до договору в такому разі не

може свідчити про невідповідність його істотних умов вимогам закону, оскільки положеннями договору передбачено, що підставою для оплати товару може виступати не один, а декілька документів за якими здійснювалося відвантаження товару. Отже, договором не передбачено обов'язкового складання специфікацій як єдиного способу підтвердження згоди сторін.

Сторони мають право закріпити в договорі власні правила, що відступають від диспозитивних норм законодавства та безпосередньо регламентують їхні взаємовідносини (згідно з ч. 3 ст. 6 ЦКУ). Для підвищення оперативності під час погодження специфікацій (додатків) сторони можуть передбачити такий порядок їх акцептування:

«у разі якщо покупець оплачує продукцію за фактом поставки, акцептом пропозиції (оферти) є вчинення конклюдентних дій, а саме — фактичне отримання продукції на складі постачальника (відповідно до ч. 2 ст. 642 ЦКУ)».

Одним із варіантів такого порядку є встановлення чітких строків виконання грошового зобов'язання: покупець зобов'язаний «оплатити отриманий товар протягом 30 календарних днів з моменту оформлення первинних документів. Датою оформлення документів вважається дата складання видаткової накладної, за якою товар передавався постачальником покупцеві».

За порушення строків оплати може бути передбачена прогресивна шкала пені: «у разі прострочення понад один місяць покупець сплачує пеню в розмірі 0,1% від вартості неоплаченого товару за кожен день прострочення (але не більше подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період прострочення), а у разі затримки понад 90 календарних днів — 0,2%».

Особливе місце посідає процедура виконання договору, яка в українській доктрині розглядається як послідовність

юридично значущих дій. Наприклад, у договорах поставки продукції, що потребує виготовлення (як-от сендвіч-панелей), процедура виконання базується на наданні покупцем вихідних даних (технічного завдання, схем розкладки або проєктної документації), що є передумовою для початку виробничого циклу з боку продавця (ст. 673 ЦКУ).

У договорі безпосередньо зафіксовано, що істотні для сторін умови поставки за договором будуть визначені сторонами у специфікації. Сторони взяли на себе зобов'язання щодо виконання попередньої специфікації. Саме в ній сторони погодили точний порядок і строки надання покупцем продавцю схеми розкладки панелей або проєктної документації, необхідної для розробки продавцем такої схеми.

Згідно з попередньою специфікацією продавець складає уточнену специфікацію, яку покупець зобов'язаний підписати протягом декількох робочих днів, наприклад, трьох днів з моменту її отримання від продавця. У разі непідписання покупцем уточненої специфікації зобов'язання постачальника призупиняються до моменту отримання від контрагента підписаного оригіналу документа (відповідно до ст. 613 ЦКУ щодо прострочення кредитора).

Якщо покупець необґрунтовано відмовляється від підписання уточненої специфікації або не підписує її протягом, скажімо, десяти календарних днів з моменту отримання, це розцінюється як відмова покупця від товару. У такому разі покупець зобов'язаний сплатити постачальнику штраф відповідно до умов договору.

У разі порушення покупцем строків оплати, строків надання необхідної документації або строків погодження, продавець має право в односторонньому порядку змінити ціну товару, строки його поставки та виготовлення, або поставити товар відповідно до характеристик чи розмірів, зазначених у

попередній специфікації.

Слід зазначити, що договір може бути змінений або розірваний. Ця процедура регламентована імперативними нормами, проте сторони мають право обрати та погодити конкретний спосіб зміни чи припинення договірних відносин. Сторонам рекомендується визначати:

- порядок зміни та розірвання договору за згодою сторін;
- порядок зміни та розірвання договору в судовому порядку;
- порядок односторонньої відмови від виконання договору;
- підстави та момент зміни чи розірвання договору.

Якщо сторони не погодять спосіб зміни чи припинення договірних відносин, то одна зі сторін може звернутися до суду з відповідною вимогою лише у разі істотного порушення договору іншою стороною або в інших випадках, встановлених законом (ч. 2 ст. 651 ЦКУ).

З огляду на це, діяльність, спрямована на підготовку, укладення, погодження та виконання договору, є неможливою без дотримання суб'єктами права відповідних процедур. Процедури укладення договору, його зміни та розірвання, а також процедури погодження та виконання окремих видів договорів можна поділити на дві групи. Першу групу становлять процедури, передбачені законодавством, а другу — процедури, що встановлюються сторонами договірних відносин самостійно. У вигляді такої процедурної діяльності можна представити і сам договір.

Список використаних джерел:

Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.